

Píše Martin Hořák

(E*forum, 17. 05. 2017)

Hugo Boettinger (1880–1934) patřil zejména v období první republiky mezi populární kreslíře a uznávané malíře, i když kritická reflexe jeho díla nebyla již za jeho života zdaleka jednoznačná. Po Boettingerově předčasné smrti v důsledku rodinné anamnézy – tuberkulózy – zájem o tohoto plzeňského rodáka, absolventa pražské Akademie výtvarného umění a dlouholetého člena SVU Mánes postupně opadal. Po dlouhou dobu zůstávalo jeho jméno známé hlavně v okruhu odborníků na českou výtvarnou scénu první poloviny 20. století a zájemců o kulturní život meziválečného Československa.

V uplynulém desetiletí připomnělo Boettingera v rámci dvou badatelských a výstavních projektů několik historiků umění mladší generace. Jako autor populárních humoristických kreseb, publikující pod pseudonymem Dr. Desiderius, byl zastoupen na výstavě *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900–1950* (Praha 2006) autorské dvojice Ondřej Chrobák a Tomáš Winter. Boettingerovi jako malíři krátce nato ve svém výstavním projektu *Bytosti odjinud. Metamorfózy akademických principů v malbě první poloviny 20. století v Čechách* (Praha 2008) věnovala pozornost Marie Rakušanová. Až na přelomu roku 2016 a 2017 se však Boettinger zásluhou Západočeské galerie v Plzni a kurátorky Ivany Jonákové po dlouhých desetiletích opět dočkal samostatné souborné výstavy. Obsáhlá retrospektiva v plzeňských Masných krámech si přitom vytkla ambiciózní cíl: postihnout v širokém záběru jak jeho humoristické kresby, tak malířské dílo.

Už dobová kritika si všimla nesourodeho spojení vážného a nevážného v Boettingerově tvorbě: rozverné glosátorství jeho kreseb kontrastuje s vytříbeným estétstvím jeho malířského projevu. Tato podvojnost se promítla také do koncepce plzeňské výstavy. Jonáková na ni upozornila jak na úvodních panelech expozice v Masných krámech, tak na prvních stránkách doprovodné publikace. Skloubit obě linie v logický celek nebylo jednoduché, neboť Boettingerovy humoristické kresby neměly přímý vztah k vystaveným malířským dílům – jednalo se o svébytné výtvarné médium. Instalace v Západočeské galerii se patrně hlavně v zájmu divácké atraktivity pokusila o symbiózu těchto žánrových poloh. Řazení karikatur a obrazů v rámci expozice vyznívalo nicméně v důsledku kombinace chronologického a tematického přístupu místy matoucím dojmem, takže například karikatury namířené proti rakouskému mocnářství z doby krátce po jeho rozpadu se nacházely až za plátny z 20. let. Lépe si s tímto problémem poradila doprovodná publikace, která přiznala oddělenost obou složek a pojednala malíře Boettingera a kreslíře Dr. Desideria v samostatných kapitolách. Přesto by otázka vnitřních souvislostí těchto dvou pólů, ironického

úsměšku a sublimní zjemnělosti, groteskní deformace reality a platónského ideálu, stála za detailnější úvahu, zejména pak ve vztahu k dekadenci, secesi a dalším myšlenkovým proudům přelomu 19. a 20. století, které ovlivnily Boettingerův umělecký vývoj na jeho začátku.

Výstava svým názvem ***Kronikář nových časů*** akcentovala humoristickou část Boettingerovy tvorby, která ovlivnila i pojetí obálky publikace s kresbou emancipované princezny, uzemňující draka úderem pěsti v boxerské rukavici. Autorce výstavy se podařilo shromáždit reprezentativní kolekci vtipných komentářů kulturního, společenského a částečně i politického života Boettingerovy doby. Boettinger se již jako mladý umělec prosadil mezi přední české karikaturisty a toto postavení si udržel po zbytek života. V rámci raného díla vynikají kresby z časopisu *Paleta*, vydávaného pro pobavení členů SVU Mánes. Boettinger zde s jemným sarkasmem zpodobnil řadu zakladatelských osobností české moderny, například generálsky vyhlížejícího Jana Kotěru. Z počátku první republiky mají nejen dokumentární hodnotu kresby vystihující atmosféru prvních zasedání Národního shromáždění. Působivé jsou obrazové cykly stylizovaných lokomotiv a automobilů, z nichž první je originální persifláží výtvarných stylů od gotiky po kubismus.

„Kronikářem“ své doby mohl být Boettinger díky své dlouhodobé spolupráci s prestižními periodiky jako *Lidové noviny*, *Prager Presse* či *Světobzor*, v nichž uplatnil mimo jiné i svá oblíbená témata měšťáka bez vkusu, konjunkturalistického umělce či moderní dívky. Tato spolupráce mu zajistila širokou popularitu, odrážející se v hojně návštěvnosti jeho výstav. Jak však upozornili již Chrobák s Winterem v publikaci ke zmíněné výstavě *V okovech smíchu*, Boettinger nebyl ve výtvarných kruzích považován za typického karikaturistu: jeho kresby byly po obsahové i formální stránce shledávány málo radikální. Stranickost, útočnost a šíravost, která se od karikatury očekávala, nebyla dobromyslnému Boettingerovi vlastní, a svá díla pod dojmem kritiky mladších kolegů raději označoval jako „veselé kresby“. K jednomu z mála ostřejších výpadů se nechal vyprovokovat, když Zdeněk Nejedlý obvinil skladatele Josefa Suka, Boettingerova dlouholetého přítele, z přílišné loajality k rakouským úřadům v době první světové války. Muzikolog se za to dočkal karikatury v podobě zákeřného plaza, „zmije nejedlé“, jež se „živí smetanou“.

V Boettingerových karikaturách je patrný konzervativní přístup, a to nikoliv v politickém smyslu, i když umělec byl ve 20. letech členem Kramářovy Národní demokracie, ale spíše ve formální uměřenosti a v ironickém odstupu k moderní době. Tento tradicionalismus se ještě výrazněji promítal do Boettingerovy malířské práce. Je příznačné, že Boettinger se ve svých „veselých kresbách“ tak často strefoval do aktuálních výtvarných tendencí a zesměšňoval jejich efemérnost, neboť hledání autentické stylové polohy bylo, jak se zdá, jedním z bolestně prožívaných témat jeho vlastní malířské cesty. Již na začátku jeho profesní dráhy mu někteří kritici, jako například F. X. Šalda, vytýkali nedostatek originality a přílišné podléhání cizím vzorům. Předmětem těchto výhrad byla především jeho závislost na díle malíře a grafika Jamese McNeilla Whistlera, jehož portrét matky Boettingera zaujal

v roce 1903 v Paříži. Důkladně se pak s Whistlerovými pracemi seznámil dva roky poté na umělcově posmrtné výstavě v Londýně.

Boettinger tuto kritiku uznal jako oprávněnou. S odstupem času ale můžeme považovat jeho distanci od vlastního raného díla za ukvapenou, protože jeho obrazy z období před první světovou válkou se jeví jako jeden z nejsilnějších momentů plzeňské expozice. Vynikaly zde melancholicky laděné portréty tlumené barevností, jako například *Nevěsta* (1910), zachycující malířovu nastávající manželku Růženu Ottovou, nebo *Zlatý portrét* (1911), jehož modelem byla jeho švagrová Hana Kuglerová. V pozdějších letech Boettinger portrétní tvorbu omezil, protože díky sňatku s dcerou nakladatele Jana Otty dosáhl finanční nezávislosti. Výstava však představila i ukázky jeho portrétů z období po první světové válce, kdy se v tomto žánru zaměřoval především na přátele a rodinné příslušníky. Vystavené výjevy koupání a tančících dívkách či jinošských aktů v přírodě pak představují jednu z posledních výrazových poloh Boettingerova malířství. Sám umělec si jich velmi cenil, ačkoli z dnešního pohledu se zdá, že se jimi možná až příliš přiblížil dobovému akademickému kýči.

Výstava v Západočeské galerii úspěšně těžila z divácky vděčné „narativnosti“ Boettingerových kreseb. Originální příběh však představila i prostřednictvím historie Boettingerovy rodiny, zejména pak na příkladu umělcova otce Josefa (jenž se psal ještě Böttinger), nepříliš úspěšného propagátora světlotisku a jednoho z prvních českých profesionálních fotografů. Samotný umělecký vývoj Huga Boettingera se mimo jiné dotýká důležitého tématu nástupu avantgardních tendencí v českém moderním umění a jejich konfrontace s konzervativní částí výtvarné scény, ke které se již před první světovou válkou připojil i Boettinger. Připomínka umělců jeho typu tak prohlubuje naše znalosti o pluralitní situaci českého umění první poloviny 20. let. Zejména díky kultivovanosti, múzičnosti a empatii Boettingerových portrétů byla plzeňská výstava i estetickým zážitkem.

Ivana Jonáková: *Malíř a kreslíř Hugo Boettinger (1880–1934). Kronikář nových časů*. Plzeň: Západočeská galerie v Plzni, Brno: Barrister & Principal, 2016, 163 s. [Vydáno při příležitosti stejnojmenné výstavy konané v Západočeské galerii v Plzni ve výstavní síni Masné krámy ve dnech 12. října 2016 – 8. ledna 2017.]

www.ipsl.cz